

תסמונת פוסט טראומטית אצל נאשמים וסניגורים והשפעתה על ההליך הפלילי

ד"ר תהילה שגיא*

מבוא

מקובל לחשוב על המתלוננים בהליך הפלילי כמי שחוו טראומה וסובלים מתסמונת פוסט טראומטית. זה כמובן נכון במקרים רבים. עם זאת, השפעתה של התסמונת הפוסט טראומטית אינה מוגבלת למתלוננים בלבד. נאשמים סובלים אף הם, לעיתים, מפוסט טראומה ובאופן משני גם עורכי הדין שלהם. בתופעה זו, שאינה מוכרת בציבור הרחב, ואשר השלכותיה על ההליך הפלילי עלולות להיות ניכרות, עוסקת רשימה זו.

טראומה אצל נאשמים יכולה לנבוע מהאירוע הטראומטי נשוא האישום שהיו נוכחים בו, בין כמבצעים עיקריים או משניים האחרים לאירוע, ובין כצופים או כמשתתפים בעל כורחם (כגון בסיטואציה של הגנה עצמית, צורך או כורח) שהאשמו באירוע על לא עוול בכפם. הטראומה יכולה לנבוע גם מהליכי מעצר, חקירה וכליאה קשים שעברו הנאשמים, ובמקרים מסוימים אף מההליך המשפטי עצמו. לבסוף, טראומה של נאשמים רבים יכולה לנבוע מאירועים קשים בעברם, כגון התעללות שעברו, ואשר אינם קשורים להליך המתנהל נגדם.

טראומה היא דבר מדבק. מחקר שפורסם ב-2008 עסק בתופעה המכונה "טראומה משנית" בקרב עורכי דין, כלומר בטראומה שהיא תוצר של "הידבקות" עורך הדין מלקוחו הסובל מתסמונת פוסט טראומטית.¹ המחקר העלה שעורכי דין פליליים סובלים מטראומה משנית הרבה יותר מעורכי דין בהתמחויות אחרות. הסימפטומים של מי ש"נדבקו" הם

דיכאון, מתח, ושינויים קוגניטיביים ביחס למידת הביטחון שהם חשים, מידת הפחד שלהם מאחרים ומידת הקושי שלהם עם אינטימיות. למרות הפערים הללו, עורכי דין פליליים לא נמצאו כמי שפחות מרוצים מעבודתם או כמי שיש להם אסטרטגיות התמודדות פחות טובות עם לחצים הנובעים מעבודה. כלומר, הטראומה המשנית שאובחנה אצלם נתפסה על ידי החוקרים כתוצר מובן ומקובל על ידי העוסקים בתחום של המאטריה האנושית אותה מייצג עורך הדין הפלילי.

כאמור, רשימה זו עוסקת בהשפעות השונות של המפגש בין עורכי דין ובין לקוחות הסובלים מתסמונת פוסט טראומטית. היא סוקרת את ההשפעות האפשריות של התסמונת על הלקוח עצמו, על עורך הדין, על היכולת של עורך הדין לייצג את הלקוח, ועל היכולת של הלקוח לתרום לייצוגו. בין היתר, נסקרות הדרכים שבהן התסמונת הפוסט טראומטית עלולה לעמוד לרועץ למי שסובלים ממנה בכל הנוגע להערכת המהימנות שלהם על ידי גופים שיפוטניים, מעין שיפוטניים וחוקרים. רוב המשפטים הפליליים שבהם מתנהלות הוכחות, נחתכים בסופו של דבר בערכאות הראשונות על סמך ממצאי מהימנות שמייחסים השופטים לעדים. הטראומה והפוסט טראומה שמהן סובל לעיתים הנאשם עלולות לבוא לידי ביטוי בעת מתן עדותו, באופן שיתפרש על ידי בית המשפט כאותות שקר, ויכריע את גורל המשפט.

הטיפולוגיה והתבוננות שמופיעות ברשימה זו, והאסמכתאות

* דוקטור למשפטים (JSD, Stanford University), בוגרת התוכנית ללימודי טראומה של NYU. עמיתת פוסט דוקטורט על שם יונתן שפירא, המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת תל אביב ומלגאית הוועדה לתכנון ותקצוב של המועצה להשכלה גבוהה. ברצוני להודות לעו"ד רענן גלעד וד"ר אלקנה לייסט על הערותיהם המועילות. האחריות לדברים שלי.

כיצד יכולה תסמונת פוסט טראומטית לפגוע בנאשם במסגרת הליך משפטי?

פגיעה בריכוז ובזיכרון

תסמונת פוסט טראומטית משפיעה על היכולת של נאשמים להעיד ועל תוכן עדותם. ראשית, היא משפיעה על היכולת לזכור. למשל, כאשר האירוע נושא כתב האישום הוא אירוע שהיה טראומטי עבור הנאשם, הוא עלול להיתקל בקשיים לספר את האירוע ולזכור אותו. דוגמא נוספת היא נאשם שנגבתה ממנו הודאה שאיננה חופשית ומרצון, ובשל תסמונת פוסט טראומטית הוא מתקשה להעיד על כך במסגרת משפט זוטא המתנהל בשאלה זו.⁵ יש הטוענים שהקושי הזה נובע מאופיים הפיזי של זיכרונות טראומטיים. לפי כמה חוקרים,⁶ תהליך הקידוד של הזיכרונות הטראומטיים, הכולל הדחקה וניתוק של הזיכרון, מקשה על היכולת לשחזר את הזיכרון כנרטיב וורבלי קוהרנטי. שנית, גם הפגיעה בריכוז, שהיא סימפטום של פוסט טראומה, אף אם מקורה אינו דווקא באירוע נושא העדות אלא באירוע טראומטי אחר שהנאשם עבר, פוגעת ביכולת של הנאשם לספר את סיפורו.⁷

בעיה באקספרסיביות וביכולת לעורר אמון

חלק מהסימפטומים של התסמונת הפוסט טראומטית, כמו ניתוק הרגשות (בכלל וביחס לאירוע בפרט) יכולים להפריע ליכולת של הנאשם/הלקוח לעורר אמון. מחקרים מראים שכאשר אדם מעיד על אירוע שקרה לו, ההלימה בין מידת האמוציונליות ואופי האירוע היא גורם מכריע מבחינת מי שאמור להעריך את מהימנות המספר.⁸ הדבר נכון הן בנוגע למקבלי החלטות כמו שופטים וחוקרים (או פקיד הגירה - כשמדובר במבקשי מקלט מדיני), והן לגבי עורכי הדין המייצגים את המספר. הקושי הוא שסימפטומים של התסמונת הפוסט טראומטית עלולים לחבל בהלימה לה אנו מצפים. כך למשל, הימנעות פסיכולוגית מהאירוע תוביל לכך שהמספר יראה אדיש ונטול רגש, מה שיגרום לנו לפקפק בכנות עדותו, לפיה עבר אירוע טראומטי. מאידך, גם הבעה "מוגזמת" של רגשות - שאף היא סימפטום פוסט טראומטי - יכולה להוביל, באופן דומה, לחוסר אמון בדובר, שכן יש בה משום סטייה מהציפייה התרבותית שלנו ביחס למידת הרגש ההולמת אירוע מהסוג

המבססות אותו, נוצרו ונאספו בהקשר של עבודת עורכי דין עם מבקשי מקלט מדיני.² עם זאת, כפי שצוין, הן רלוונטיות גם לעורכי דין פליליים שאינם מייצגים מבקשי מקלט.³ כאשר הלקוח סובל מתסמונת פוסט טראומטית, ייתכן כי לסימפטומים שלו תהיה השפעה מכרעת על יחסיו עם עורך הדין, על יכולתו של עורך הדין לעבוד עמו ועל התנהלות המשפט.

הגדרת טראומה ותסמונת פוסט טראומטית

אירוע מוגדר על ידי פסיכיאטרים כטראומטי אם הוא מערב איום אמיתי לחיים או לשלמות הגוף של האדם שחווה אותו, ואם הוא עורר אצל האדם תחושה עזה של פחד, חוסר אונים או אימה.⁴ הגדרה זו הורחבה עם השנים. כך, למשל, הוכר כי האיום יכול להיות לא רק כלפי האדם עצמו, אלא גם איום כלפי אחר שנעשה לנגד עיניו, או אפילו תוצר של למידה על אירוע כזה שאירע לאדם קרוב במיוחד. מדובר אפוא בהגדרה דינמית, הנתונה לשינויים והרחבות נוספים על ידי אנשי המקצוע.

אירועים טראומטיים הם חלק בלתי נפרד מהחיים ולעיתים אפשר להחלים מהמצוקה הנוצרת בתגובה לאירוע טראומטי ללא התערבות מקצועית. אדם יאובחן כמי שסובל מתסמונת פוסט טראומטית כאשר בתגובה לאירוע מופיע לפחות סימפטום אחד מכל קבוצת סוגים: חוויה מחדש של האירוע, הימנעות/שיתוק (למשל, הימנעות ממחשבות או רגשות שקשורים לאירוע הטראומטי, תחושת ניתוק, ריחוק), ועוררות מוגברת (נדודי שינה, עצבנות, קושי להתרכז, תוקפנות); וכאשר הסימפטומים נוכחים במשך חודש מלא ומובילים למצוקה קלינית משמעותית או פגיעה בתפקוד החברתי, התעסוקתי וכיוצא ב.

כאמור, רבים מהנאשמים בהליכים פליליים נחשפו לאירועים טראומטיים במהלך חייהם. במידה מסוימת, עצם הפגישה עם מערכת המשפט, החל מחקירה משטרתית אגרסיבית ועד לשהייה במתקני כליאה היוצרת מצוקה נפשית חריפה, יכולות להיות מוגדרות כאירוע טראומטי. לשאלה האם התפתחה אצל הנאשמים תסמונת פוסט טראומטית בתגובה לאירועים אלו עלולות להיות השפעות מרחיקות לכת על ההליכים המשפטיים שהם מעורבים בהם, על מערכת היחסים שלהם עם עורכי דינם, ועל עורכי הדין עצמם.

Tehila Sagy, Even Heroes Need to Talk: Psycho-legal Soft Spots in the Field of Asylum Lawyering (2005) available at <http://law.bepress.com/> 2 [expresso/eps/1014/ [Hereinafter: Sagy 2005].

3 יש לציין שגם בקרב עורכי הדין הפליליים יש המייצגים מבקשי מקלט ומאוימים, כגון באישומים על שהייה בלתי חוקית והסתננות. לאלה רלוונטית העבודה המופיעה בהערה הקודמת גם באופן ישיר.

American Psychiatric Association. 309.81 Posttraumatic Stress Disorder. In: **Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition** 4 American Psychiatric Association, Washington 1994: 424-429

אליו מתייחסת העדות.

הכחשה חברתית של הטראומה

סוזן בריסון טוענת שלנפגעי טראומה יש קושי לספר את סיפורם משום שהשומעים שלהם חסרי נכונות ויכולת להקשיב להם.⁵ מקבלי ההחלטות ועורכי הדין כאחד נרתעים מהכרה בסיפורים הקשים. הרתיעה יכולה לנבוע מהפחד של השומע להכיר בפגיעותו שלו כבן אנוש - הכרה המתחייבת מהנרטיב הטראומטי. חוסר המסוגלות להתמודד עם נרטיבים על אירועים קשים במיוחד הוא תופעה שחוזרת על עצמה לאורך ההיסטוריה: עדויות מהשוואה, עדויות על אונס בזמן מלחמה, ואף עדויות על התעללות פיזית או נפשית בחקירות ובבתי המעצר ובבתי הכלא, מערערות את עולמו של השומע ואת מערכת אמונותיו וערכיו במידה כזו, שלעיתים הוא מעדיף להכחיש אותן.

השפעת התסמונת הפוסט טראומטית על העבודה עם הלקוח כאמור, הסימפטומים הפוסט טראומטיים יכולים לעמוד ללקוח לרועץ בבואו לספר את סיפורו לרשויות הרלוונטיות, ובהן המשטרה ובית המשפט. הייצוג על ידי סיגור אמור להוות גורם מתווך שיש לו פוטנציאל להפחית את הנזקים האמורים. אך לפני שנבחן את האופנים בהם יכול הסיגור לסייע, יש להבין את הדרכים בהן יכולה העבודה של עורך הדין והלקוח הפוסט טראומטי להשפיע על מצבו הפסיכולוגי של הלקוח.

העלאה באוב של הטראומה

היחסים בין עורך הדין והלקוח עלולים להחיות את החוויה הטראומטית ולעורר סימפטומים פולשניים. למשל, במקרה של לקוח שהוכה והושפל בחקירתו, יש בעבודה עם הלקוח משום הידהוד של חוויית הכאב וההשפלה. מדובר בפגישה של שני אנשים בחדר פרטי, האחד בעל כוח הנובע מסמכותו המקצועית ומהשייכות שלו למדינה (למשל במקרה של סיגור ציבורי) ואילו השני נמצא בעמדה של פגיעות, כאשר האדם החזק מתחקר את האדם החלש בנוגע לסוגיות אישיות במיוחד. כאשר מדובר בלקוחות שאינם אזרחי או תושבי ישראל, לעורך הדין סמכות מוגברת שכן הוא נחזה כנציג החברה הישראלית. הלקוח, שנמצא במצב פגיע ובסכנת מאסר וגירוש, תלוי בעורך

הדין במידה ניכרת, ופערי הכוח מועצמים כאשר ללקוח אין אפשרות לשלם עבור הייצוג והוא תלוי בחסדו של עורך הדין. הספרות מזהה ארבעה מחסומים לתקשורת אפקטיבית עם מי שחוו הפרה של זכויות האדם שלהם: מחסומים סביבתיים, פיזיים, סוציו-תרבותיים וחקי של סיטואציית ההפרה.⁶ למשל, כאשר נעזרים במתורגמן לראיין נאשמת שעברה בעצמה התעללות מינית, ייווצר מחסום לתקשורת. כאשר עבדתי עם מבקשי מקלט מדיני בארצות הברית ראייתי לקוחה בעזרתו של מתורגמן צרפתי. זמן קצר לאחר תחילת העבודה ביקש המתורגמן הפסקה קצרה. לאחר מכן המשכנו בראיון ובמשך שעתיים לא הצלחתי להבין את עילת הבקשה של האישה. למחרת, האישה התקשרה אל המתורגמן. התברר שהיא חששה שההפסקה הקצרה נועדה כדי שהמתורגמן יתקשר למשטרה בכדי להסגיר אותה ולפיכך בשעתיים שעקבו את ההפסקה, היא נמנעה מלספר לנו את סיפורה. משחלף הזמן היא הבינה ששגתה בקשר למתורגמן ויצרה איתנו קשר בשנית. בדומה, עבור לקוחות מסוימים, ההמתנה לעורך הדין בחדר ההמתנה עלולה להוות חיקוי של חוויית החקירה הקשה שעברו. חפצים שונים בחדרו של עורך הדין עלולים להזכיר ללקוח את החפצים ששימשו לחקירתו. יותר מזה, כאשר עורך הדין מתחקר את הלקוח באופן אינטנסיבי, מבלי לשים לב לצרכיו הבסיסיים של הלקוח (מים, אוויר, זמן, מנוחה, הליכה לשרותים), החוויה עלולה לשחזר את החקירה אותה חווה הלקוח ולהוות מחסום לתקשורת אפקטיבית.

העמקת תחושת חוסר הביטחון של הלקוח

לקוחות שעברו חוויה טראומטית זקוקים לתחושת ביטחון כדי להחלים. לעיתים, ההליך המשפטי עומד בדרכו של צורך זה. במקרה של מבקשי מקלט (לרבות נאשמים בשהייה בלתי חוקית הטוענים למאוימות), עליהם להוכיח במסגרת ההליך המשפטי שעדיין נשקפת להם סכנת רדיפה במקום שממנו באו. לפיכך, עורכת הדין חייבת לעודד את הלקוח לבסס את טענתו שהוא חש נרדף. מהלך זה הוא בלתי נמנע, ויש בו כדי לעכב את החלמת הלקוח.

חקירה אינקוויזיטורית

קיים מתח קבוע אחר בין ייצוג הולם של לקוחות ובין טובת הלקוח

5 ראו טעיף 12 לפקודת הראיות [נוסח חדש], תשל"א-1971.

6 See e.g., Katharine Krause Shobe & John F. Kihlstrom, Is Traumatic Memory Special? at <http://ist-socrates.berkeley.edu/~kihlstrm/special.htm> Sagy 2005 at 22. See also Cécile Rousseau et al., The Complexity of Determining Refugee Status: a Multidisciplinary Analysis of the Decision Making Process of the Canadian Immigration and Refugee Board, 15 J. Refugee Stud. 43

7 See e.g., Thomas Spijkerboer, Gender and Refugee Status (2000), 64; Neal P. Pfeiffer, Credibility Findings in INS Asylum Adjudications: A Realistic Assessment, 23 Tex. Int'l L. J 139

עם הטראומות להן הם עדים היא בעלת חשיבות כפולה: היא משפיעה הן על עורכי הדין עצמם והן על לקוחותיהם. עורך הדין חשוף לטראומה משנית, בשעה שהלקוח חשוף להשפעה שיש לטראומה המשנית על תגובות עורך הדין אליו.

טראומה משנית

כאמור, טראומה מדבקת. מי שמקשיבים לנרטיבים טראומטיים מפתחים, לעיתים, סימפטומים פוסט טראומטיים בעצמם. כך, למשל, הסכימה הקוגניטיבית של פסיכולוגים המטפלים במי שמפגינים סימפטומים פוסט טראומטיים משתנה באופן שמשפיע על רגשותיהם שלהם, על מערכות היחסים שלהם ועל חייהם.¹³ בדומה, קלדנים בטריבוטלים לבירור פשעי מלחמה, עיתונאים שסיקרו את הטריבוטלים ואנשי מקצוע רבים אחרים שנחשפים לסיפורים טראומטיים באופן קבוע, סובלים אף הם, לעיתים תכופות, מטראומה משנית.

כתוצאה מטראומה משנית, מטפלים מפגינים לעיתים קשת של תגובות שאינן סתגלניות אל מול לקוחות שעברו חוויות טראומטיות. התגובה השכיחה ביותר היא הבעת ספק או הכחשה של המציאות של הלקוח, קהות רגשית אל מול סיפורו, ניסיון למזער את הסיפור או להימנע מלשמוע אותו ואף נטישה של הלקוח. תגובות אופייניות נוספות הן נסיגה, ניסיונות "להציל את הלקוח", חציית גבולות וניסיונות לשלוט בלקוח. קרוב לוודאי שהתמודדותם של עורכי דין פליליים עם לקוחות בעלי סיפורים טראומטיים דומה, אך יש מחסור במחקר אמפירי בנושא זה. התוצאה של תגובות דומות בהקשר של עריכת דין עלולה להיות פגיעה ממשית בייצוג שניתן ללקוח.

בשנת 2003 אנדרו לוין וסקוט גינזברג ערכו מחקר ראשוני בנוגע לטראומה משנית בקרב עורכי דין. המיקוד היה על סינגורים ועל עורכי דין העובדים עם קורבנות של אלימות במשפחה. השניים מצאו שבהשוואה לעובדים סוציאליים ואנשי בריאות הנפש, עורכי דין הפגינו מידה גבוהה באופן ניכר של טראומה משנית ו-burnout.¹⁴ החוקרים סברו שההבדלים נבעו הן מכמות התיקים שעמם התמודדו עורכי הדין והן מהעדר תמיכה ופיקוח פסיכולוגיים בהקשר של ההתמודדות עם החומרים אליהם נחשפו עורכי הדין.¹⁵ העדר תמיכה, פיקוח

מבחינה פסיכולוגית. כאשר עורך הדין מכין את הלקוח לעדות ישנם שני אלמנטים בהכנה שעלולים לפגוע ביכולת של הלקוח להעיד. האחד הוא הבקשה לשחזר את האירועים העומדים בלב העדות. השני הוא הצורך לשוב ולתאר, בתשובה לשאלות חקרניות, נטולות אמפטיה, את האירועים הטראומטיים. מחד, הכנה מסוג זה חיונית לצורך ייצוג אפקטיבי. מאידך, היא עלולה לפגום ביכולת של הלקוח להעיד ולהחריף את הסימפטומים שלו באופן כללי. רב מזאת, כאשר עורך הדין מביע ספקות בנרטיב של הלקוח במסגרת ההכנה למשפט ומתוך רצון להכין אותו לחקירה הנגדית, אמון הלקוח עלול להיפגע, בעיקר כאשר עורך הדין אינו טורח להבהיר בצורה מספקת שהשאלות אינן נובעות מתוך ספק שלו עצמו בנוגע לאמינות הלקוח.

ההשפעה על עורך הדין

עורך הדין כעד פסיכולוגי

את מערכת היחסים בין עורך הדין ללקוח ניתן לאפיין ככזו שבה עורך הדין הוא עד. הלקוח הינו קורבן של טראומה ואילו עורך הדין הוא עד פסיכולוגי לאותו אירוע טראומטי. עד פסיכולוגי נמצא בעמדה ממנה הוא יכול להתבונן באינטראקציה בין מחולל הטראומה לקורבנה. לעיתים ההתבוננות היא במהלך האירוע, ולעיתים היא מתרחשת עוקב לאירוע.¹¹ ישנם שני אופנים מרכזיים של עדות פסיכולוגית: עדות אקטיבית ועדות פאסיבית. עדות פאסיבית מאופיינת בהיעדר הכרה בעובדה שהעד הפסיכולוגי חזה בטראומה או בשחזור (תגובות כגון "זה לא ענייני", "אז מה", "לא קרה שום דבר", "זו לא אחריות שלי"). לעומת זאת, עדות אקטיבית כוללת התנהגויות שמביעות חמלה בתגובה לטראומה. לא מדובר בהכרח בתגובות דרמטיות או מתמשכות אלא במעשים פשוטים כמו הבעת השתתפות בצער. ווינגרטן טוענת שעדות פסיכולוגית אקטיבית, אמפטית ומכוונת יכולה לשפר את המצב הנפשי של הקורבן והעד הפסיכולוגי, ובעקיפין אף את מצבה של הקהילה בכללה.¹²

כמו מחנכים, רופאים, אחיות ועיתונאים, גם עורכי דין, בעיקר בתחומים כמו התחום הפלילי, נחשפים באופן קבוע, כחלק מהמקצוע, לאלימות ולטראומות אחרות, באמצעות לקוחותיהם והתיקים בהם הם מייצגים. השאלה כיצד עורכי הדין מתמודדים

Susan J. Brison, *Outliving Oneself: Trauma, Memory and Personal Identity in Feminists Rethink the Self*, 13, 17 (Diana Meyer et al., Eds., 1997).

See e.g., Jack Saul, *Collecting Oral History of Survivors - Strategies and Challenges*, Oral History Association Annual Meeting, October 17-21, 2010, St. Louis MO.

(Kaethe Weingarten, *Common Shock: Witnessing Violence Every Day. How We Are Harmed, How We Can Heal* (2003). 11
12 בכך שהיא יוצרת קהילה שבה אלימות והפרות אינן מושתקות או שקופות ושקורבנות זוכים במסגרתה ליחס אמפטי.

ראשית, קיומו של צורך במחקר אמפירי נוסף ביחס לאופן בו משפיעה טראומה שנחווה על ידי הלקוח על עדותו ועל העבודה של סניגורו. שנית, יש צורך בתשומת לב מערכתית להיבטים אלה בכל הקשור לנאשמים פוסט טראומטיים, וכן להיבטים הנפשיים של עריכת דין בתחום הפלילי, שתאפשר לגיטימציה ותמיכה בעורכי דין המתמודדים עם סוגיות אלו. למשל, יש מקום שלשכת עורכי הדין והסניגוריה הציבורית ידאגו להעמיק את ההיכרות של סניגורים עם התסמונת הפוסט טראומטית ועם הרלוונטיות שלה לייצוג הלקוח, על מנת שהסניגורים יוכלו להשתמש במידע זה במגעים עם המשטרה, התביעה ובתי המשפט. אם סניגורים ילמדו לזהות סימפטומים פוסט טראומטיים, הם יוכלו, במקרים המתאימים, לבקש חוות דעת מקצועיות שיסבירו מדוע הנאשם אותו הם מייצגים עלול להיחזות כעד לא מהימן. כמו כן, מודעות מצדם של סניגורים להשפעת התנהגותם שלהם על מצבו הנפשי של הלקוח יכולה אף היא לשפר את יכולתו לשתף עמם פעולה ולהעיד בצורה אפקטיבית. בנוסף, יש צורך להגביר את ערנותם של סניגורים לחשש מ"הידבקות" בתסמונת הפוסט טראומטית ממנה סובל הלקוח. ההבנה שלעבודת הסניגור יש השלכות פסיכולוגיות/נפשיות, שעלולות להשפיע על איכות עבודתו, צריכה להשתקף גם בהנחיה ובליווי שניתנים לעורכי הדין על ידי הממונים עליהם. פיקוח על תיקים הנעשה באופן שוטף על ידי הסניגוריה הציבורית, כדוגמא, יכול להוות גם אמצעי ליצירת לגיטימציה להשפעות פסיכולוגיות של הייצוג. לעיתים עצם ההתעניינות של המפקח במצבו הנפשי של עורך הדין וההכרה בכך שהוא מושפע נפשית מעבודתו יכולות להיות צעד חשוב בדרך לטיפול אפקטיבי בבעיה. בנוסף, ניתן, במסגרת הפיקוח או במסגרות רלוונטיות אחרות, להציע תמיכה מוסדית בעורכי הדין, כמו קיום סדנאות, קבוצות תמיכה, או סבסוד טיפולים פסיכולוגיים, רגשיים ונפשיים.

ועיסוק בהיבטים הנפשיים של עריכת דין אינו לגמרי מקרי. סקירת הספרות האמפירית על סטודנטים למשפטים בארצות הברית מעלה שמרביתם לא פונים לעזרה בפתרון בעיותיהם. הפרופיל השכיח הוא של אינדיבידואל שמפחית בחשיבותם של כישורים בינאישיים ונוטה להסתמך באופן בלעדי על ניתוח לוגי ורציונאלי כמתודולוגיה לפתרון בעיות אישיות.¹⁴ התבניות ההתנהגותיות הללו מתקבעות במסגרת החינוך המשפטי, המתמקד בכישורים אנליטיים, תוך התעלמות מההשלכות החברתיות והנפשיות של דרכי פעולה שונות. הקושי הטמון באופני ההתמודדות השכיחים בקרב עורכי דין הוא שבהעדר מערכת תמיכה שתכיל את תגובותיו, עורך הדין לא יכול להתמודד באופן אפקטיבי עם הסימפטומים של הלקוח ועם האופן שבו הם משפיעים עליו ועל תגובותיו אל הלקוח. ההתמודדות של עורך הדין משמעותית, אם כן, הן לו והן ללקוחותיו.

סיכום

רשימה זו קצרה מכדי להכיל ניתוח ממצה של סוגיה סבוכה וחשובה זו. אחת הטענות המובעות בה היא שישנן השלכות פסיכולוגיות לעבודתם של עורכי דין פליליים עם לקוחות שחוו אלימות או סבלו מטראומה אחרת ופיתחו, כתוצאה מכך, סימפטומים פוסט טראומטיים. ההשלכות הן במישור הנפשי והמקצועי כאחד ויש להן פוטנציאל לחבל באפשרות לייצוג אפקטיבי. כמו כן, נבחנו האופנים השונים בהם תסמונת פוסט טראומטית עלולה לעמוד ללקוח למכשול, בעיקר בביסוס אמיתותו. התקווה היא שמודעות של עורכי הדין לקשיים אלו תעזור להם לתווך באופן אפקטיבי בין הלקוח הסובל מתסמונת פוסט טראומטית ומערכת המשפט.

שתי מסקנות מתבקשות מהאמור.

13. (Judith Lewis Herman, Trauma and Recovery 140 (1992).

14. מדובר בשחיקה כסינדרום המתפתח באופן הדרגתי כתוצאה מהצטברות של מתח מחד ומשחיקת אידיאלים מאידך, הנובעים מאינטראקציה אינטנסיבית עם לקוחות. הסימפטומים הפיזיים של הסינדרום כוללים עייפות, בעיות שינה וכאבי ראש. הסימפטומים הנפשיים כוללים חרדה, עצבנות יתר, דיכאון וחוסר תקווה. מבחינה התנהגותית הסינדרום בא לידי ביטוי בהתנהגויות אגרסיביות, ציניות וצריכת חומרים ממכרים, המובילה לתפקוד לקוי בעבודה, התדרדרות של יחסים בינאישיים, ותשישות ראו Andrew Levin and Scott Greisberg, Vicarious Trauma in Attorneys, 24 Pace L.Rev. 245.

15. Andrew Levine and Scott Greisberg, Vicarious Trauma in Attorneys, 24 Pace L. Rev. 245.

16. Susan Daicoff, Know Thyself: a Review of Empirical Research on Attorney Attributes Bearing on Professionalism, 46 Am. U. L. Rev. 1337, 1381.